

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՆԵՍԿՈՒՆԵՍԻ
ՇՈՒՐՁԸ

1.

1500 եի 400 ԱՄԵԱԿՆԵՐԻ ՅՈՒՆԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍԸ ՕՇԱԿԱՆՈՒՄ

Ուրբաթ երեկոյեան ուշ հասանք էջմիածին. ոչ մի պատգամաւոր եկած չէր դեռ ևս. առաջին եկողները ինձ հետ «Մշակի» խմբագիր պ. Քալանթարն էր և Հ. Առաքելեան. առաւօտեան եկան նաև մի երկուսը Թիֆլիզից:

Շաբաթ օրը առաւօտեան վաղ Օշական գնալու պատրաստութիւններ էր տեսնուում: Ժամերգութիւնից յետոյ ազգարարը խփեց ժամը 8-ին, որից յետոյ պատգամաւորները, ճեմարանի ուսուցչական խումբը և մի քանի հիւրեր հաւաքեցին վանքի բակը, իսկ միաբանութեան մեծամասնութիւնը՝ վեհարան: Ժամը 9-ին մօտ Վեհափառ Հայրապետը շրջապատւած միաբաններով, պատգամաւորներով և ժողովրդի խումբն բազմութեամբ իջաւ Վեհարանից և Տրդատայ դռան առաջ փակ կառք նստելով, սկսեց հանդիսաւոր գնացքը դէպի Օշական:

Վեհափառը Օշականում եկեղեցու բակում ամպհովանու տակ մտնելով դիմեց եկեղեցի «Հրաշափառ»-ի երգեցողութեամբ և ժամն օրհնելուց յետոյ դուրս եկաւ եկեղեցուց հանգստանալու դպրոցում:

Պատարագին երգում էր ճեմարանի քառաձայն խումբը, իսկ պատարագին էր Երևանի Փոխ-Թեմակալ գերապատիւ Խորէն Սրբազանը:

Պատարագից յետոյ սկսեց հանդէսը դպրոցի բակում բացօդեայ: Վեհափառը «Հայր մերով» բաց արաւ հանդէսը, հակիրճ խօսքով մատնանիշ արեց Մեսրոպեան գիւտի բարձր նշանակութեան վրայ և վերջում յորդորեց Օշականցիներին սիրել Պապրոցը և ապահովել նրան: Վեհափառից յետոյ խօսեցին պ. պ. Ստ. Կանայեան, Սահակ Թորոսեան, Գարեգին վարդապետ և Քալանթար:

Բոլորի խօսքի միտքն այն էր, որ

Մեսրոպիան հանձարեղ զիւտը մի թանգարժէք գանձ է Հայ ազգի համար, որը իրբև հայ մտքի զեղարեւտական ստեղծագործութեան յարածուն ազրիւր, ազգի պահպանութեան անխորտակելի հիմքն է կազմում. թուով փոքր, բայց որակով բարձր ազգերը շատ հին ժամանակներից ապրել են և պիտի ապրեն, իսկ թուով մեծ ուժով ահարկու բայց անկուլտուր վայրենի շատ ազգեր վաղուց անհետացել են աշխարհի երեսից:

Բաւականին ազդու էր ճեմարանի վերակացու պ. Սահակ Թորոսեանի ճարտ, որը շեշտեց հայի ստեղծագործող ոգին և քաղաքակրթութեան ընդունակութիւնը, թէ հայր երբ խաղաղ անաչորր կեանք է ունեցել, նա միշտ անձնատուր է եղել կուլտուրական աշխատանքի, բայց օտար հարւածները դարերի ընթացքում և քաղաքական փոթորիկները միշտ խոռովել են Հայի կեանքը և արգելք դարձել նրա առաջադիմութեան անցեալում:

Իբրև օրինակ նա տեւց Վոսմշապուհի 20 տարւայ խաղաղ թագաւորութեան շրջանը և գտաւ իբրև հրաշալի արդիւնք՝ տառերի գիւտը Մեսրոպի ձեռքով:

Հանդիսից յետոյ բոլոր հիւրերը ճաշի հրաւիրեցին զպրոցում, որի ժամանակ բաժակաճառեր առաջարկեցին Հ. Առաքելեան, եր. Շահազիզ, Կարապետ եպիսկոպոս, Մեսրոբ վարդպ. Մագսուտեան Ստ. Մալխասեան և մի ուրիշ երկուսը: Ճաշը պատրաստւած էր ճոխ և ընդարձակ սեղան գիւղի կողմից, որի համար պէտք է շնորհակալ լինել թէ գիւղի հասարակութիւնից եթէ սեղանին ծառայող կարգազրիշ յանձնաժողովի բոլոր անդամներից:

Մի դռն հանգամանք, որ պէտք է շեշտել այդ դրսից պատգամաւորներ չլինելն էր: Հայ ժողովուրդը զլացել էր քաղաքներից գոնէ ուղարկել պատգամաւորներ ազգային դարևոր այս մեծ տօնին, եթէ գիւղերից այդ չէր կարելի պահանջել: Միայն պատամամբ այնտեղ էին գտնոււմ բոլոր թեմ. զպրոցների կողմից այլ գործով առաջուց եկած տեսուչները և հոգաբարձուներից մի-մի անձն, որոնք իհարկէ մասնակցեցին հանդէսին:

Մոռացայ վերն ասել, որ հանդիսին մէջ ընդ մէջ երգում էր Օշականի զպրոցի երկեսո խումբը:

Վաղը կիրակի օրը լինելու է էջմիածնի հանդէսը:

Գր. քհ. Տ. Գրիգորեան

II.

1500 ԵՒ 400 ԱՄԵԱԿՆԵՐԻ ՀԱՆԳԷՍԸ ՃԵՄԱՐԱՆՈՒՄ

Ամսիս 14-ին, կիրակի երեկոյեան 7-րդ ժամին տեղի ունեցաւ յորելեանական հանդէսը ճեմարանի դահլիճում ներկայութեամբ միաբանութեան հայր անդամների, պատգամաւորների և Վաղարշապատի հասարակութեան երկեսո ընտիր մասի:

Հանդէսը պատեւից իր ներկայութեամբ Ազգիս Հայրապետը, որը և բարեհաճեց բաց անել հանդէսը «Հայր-մերով»:

Առաջին խօսքը պատկանում էր ճեմարանի տեսուչ Հայր Բագրատ վարդապետին, որը զեղեցիկ առնաբանութեամբ ցոյց տեւց, որ այժմեան կուլ-

տուրական ազգերից շատ քչերը կարող են պարճեսալ սեփական գրի և գրականութեան 1500 — ամեակներով, այն ինչ Հայ ազգը այսօր բոլորել է իր գրականութեան ծագման ուղիղ 1500 ամեայ հասակը. խօսքի ընթացքում անցնելով գրերի գիւտի նշանակութեան վրայով, որի մասին արդէն խօսել էր Օշականի հանդիսում, նա հարց տեւց թէ ինչպէս յաւերժացնել ազգային այս մեծ տօնի յիշատակը: Նա ցոյց տեւց որ պէտք է առանց կրքերի և յոյզերի բոլորս լուրջ մտածենք բարեկեւելու մեր գրական, կրթական և բարեգործական հաստատութիւնները, որ մտածել վերջնական կերպով ապահովել եկեղեցական ժխական զպրոցները, կանոնաւորել թեմ. զպրոցները և վերածել ճեմարանը խակական բարձրագոյն զպրոցի, դարձնելով էջմիածինը հայագիտութեան վայր, որտեղ հայ երիտասարդները հէնց հայրենիքում էջմիածնի գրկի մէջ կարողանան բարձրագոյն կրթութիւն ձեռք բերել:

Եւ որպէս զի մեր այդ նպատակները ժամանակին իրականութեան դասնան, անհրաժեշտ է միահամուռ ուժերով նպաստել զպրոցական ֆօնդին, որը սկիզբ պէտք է ծառայէ ապագայում կազմելիք գրական ֆօնդի համար: Իսկ այդ նպատակն իրագործելու համար առաջին օրինակը տալիս է էջմիածինը բարեհաճութեամբ նրա Մեծ Հովանաւորի, ներաբերելով տան և հինգ հազար բութի այդ նպատակին:

Երկրորդը խօսեց պ. Ս. Կանայեան, որը աշխատեց բանասիրական քննական հայեացքով որոշել Մեսրոպի քաբողած Մարաց աշխարհը իր իսկական սահմաններով:

Գ. Գէորգ Ալթունեան կարդում է ստացւած շնորհաւորական հեռագիրները և շատ քիչ է համարում այն մասնակցութիւնը, որ ցոյց է տեւլ այդքան հեռագիրներով միայն հայ ժողովուրդը այս նշանաւոր տօնին: Ուշադրութիւն է դարձնում յորելեանի վիճաբանութեան նիւթի վրայ, որ կաղմում էր յորելեանի կատարման ժամանակը և թէ ինչով յաւերժացնել 1500 ամեակի յիշատակը: Ժամանակի վերաբերմամբ նա ցոյց է տալիս մի տարւայ ժամանակամիջոցը իբրև յաջող լուծույն այդ հարցի, երբ ամեն հաստած կարող է իր ցանկալի օրում տօնել այդ նշանաւոր յորելեանը. իսկ յաւերժացման խնդրի մէջ զերապատութիւն է տալիս զպրոցական ֆօնդին, որով հնարաւորութիւն կատեղելի զպրոցների բանալու զաւտական խուլ անկիւններում բուն ժողովրդի մէջ, որը կաղմում է Հայ ազգաբնակութեան մեծագոյն տոկոսը և որը գեո ևս անզրագէտ մասնա է:

Ստ. Մալխասեան շատ պարզ լեզուով լուսաբանում է Ս. Մեսրոպի երազը իրբև մի ֆիզիքական երևոյթ, թէ ինչպէս մի խցի մէջ սեղանի առջև նստած Ս. Մեսրոպը մտածելով ու տարբերելով իր մտքերին, «ոչ ի քուն երազ և ոչ յարթութեան տեսել», նրա առջևում դրւած լամպի լոյսը նրա աչքը տանելով երբ նայում է դէպի վեր, լամպի լոյսը և իր աջ ձեռքի թաթը, որ գրում էր նախ սեղանի վրայ, պատկերանում են նրա աչքի առաջ սենեակի պատի վրայ մութ ֆօնի մէջ:

Նրան զբաղեցնող նիւթը ծանր էր.

նա մտածում էր—ինչպէս անել, որ
և հայ լեզուի բոլոր հնչիւնական արտա-
ուստիւթեան առանձին նշանազրեր
է ստեղծէր, որ այդ նշանազրերով հնար
դ լինէր արտասանել լեզուի մէջ եղած
բոլոր հնչիւնական ձևերն ու ձայները:

Երկրորդ՝ գրութեան սխտեմը ա-
ն սորական լինէր, թէ յունական. այս-
տա ինքն՝ ձայնից աջ գրւէր (յունական),
նի թէ՛ աջից ձախ (ասորական): Եւ այն
տա կարծիքը որ մինչև այսօր չէ պարզուել թէ
այ Մեսրոպը բոլոր նշանազրերը գտաւ թէ
ա-միայն ձայնաւորները կամ Դանիէլեան
ն, նշանազրերի պակասողը, պ. Մալ-
ա-խասեանը այդ տեսիլով միանգամայն
ան լուծւած է համարում հարցը, որ, ինքը՝
ա-ս. Մեսրոպ հայ լինելով և ծանօթ բո-
ւ-մ. լրբ լեզուական հնչիւնաբանութեան,
խա-ուղղակի բոլոր նշանազրերն ինքն է
նե-ղծագրում. իսկ զբելու սխտեմը որո-
ղ-չում է իր գրող աջ ձեռքը, որ սեղա-
նի վրայ առաջուց գրում էր ձայնից
մէջ աջ: Տեսիլքում երևացածը ինքն ըն-
լին դունում է երկնային որոշում և հարցը
պարզեւս համարում:

Պ. Բալանթարը խօսում է գիրն
նան իբրև վերածնութեան գործօն թեմա-
ու-յով: Նա ցոյց է տալիս հին ժամանակ-
զին, այն ամենակուլտուրական ազգերի՝
ղա-յոյն և ասորական կուլտուրայի ազդե-
գու-ցութիւնը հայ մտքի վրայ, որ կազ-
մակերպում ու գարգանում էր նրանց
էջ-ղապրոցներում և իբրև այդ կուլտուրա-
նե-րի բարերար ազդեցութիւն՝ ստացում
է հայ գրի գիւտը Մեսրոպի ձեռքով,
որն ուղղակի իւրացրել էր հին փլի-
ն-ստփայտութիւնը և իր ժամանակի գի-
տութիւնը:

Հայ գրի գիւտից յետոյ սկիզբն է
առնում հայ կուլտուրան, որ ժամա-
նակի ընթացքում աշխարհակալական
աւելումներով ժամանակ թէև սեղ-
մում, գործում է, բայց չի մեռնում.
իսկ առաջադիմելու նպատակով պայ-
մաններում եղած ժամանակ նա ծաղ-
կում և միշտ իր ժամանակի կեանքի
վերածնութեան հիմքը կազմում:

Հանդէսի ժամանակ մէջ ընդ մէջ
երգում էր ձեմարանի քառաձայն
խումբը Ռուբէն Հայր-սուրբի ղեկա-
վարութեամբ զեղեցիկ կերպով, դաշ-
նամուրի ձայնապահութեամբ: Երկու
փոքր աշակերտ յաջող կերպով արտա-
սանցին օտանաւորներ՝ «Անգրապէ-
տը» և Լ. Մանուկեանի «Նաւակը»:

Հանդիսից յետոյ տեղի ունեցաւ
ձեմարանում ձոխ ընթրիք սեղանապե-
տութեամբ Հայր տեսչի և թամաղիու-
թեամբ պ. Կանայեանի, որը բոլորիս
հանելի զարճաբանութիւններով ըն-
թրիքը դարձրեց մի քաղցր ժամանց,
մանաւանդ որ սեղանակիցների մեծա-
մասնութիւնը նախկին ձեմարանական-
ներ էին և միմեանց վերաբերմամբ՝
ուսուցիչ կամ աշակերտ:

Բոլոր բաժակաձառերի նիւթը հայ
անգրագէտ ժողովուրդն էր և էջմիածի-
ւը. ամենքն էլ բարեմաղթում էին,
որ հաստատ լինի էջմիածնի օշաղը,
իբրև լուսատու կենդրոն նա միշտ վառ
մնա և լուսաւորէ իր խաւար շրջա-
պատը:

Ստացւած էր 26 շնորհաւորական
հեռագիրներ գանազան տեղերից, իսկ
պատգամաւորներ կային միայն 12 թէ
13 հաստատութիւնների և խմբագրու-
թիւնների կողմից. զբոսից եկած հինգ
հոգի միայն՝ Ալ. Բալանթար, Համ. Առա-
քելեան, Ստ. Մալխասեան, Գրիգոր

քան. Մանղալունի և Գրիգոր քան. Տ.
Գրիգորեան: Իսկ այդ նոյն հաստա-
տութիւնները ունէին նաև տեղացի
ներկայացուցիչներ միարանութեան
անդամներից:

Գր. ք. 5.

Ամսիս 14-ին, հայ գլորոցների
աշակերտական հանդիսաւոր թափորից
յետոյ, ցերեկւայ 2 ժամին, Գաւառա-
պետ Յ. Գուշնիկով, իր օգնական
Քալանդարաշվիլու հետ, գնաց հողեր
կառավարութեան նախանդամի մօտ՝
շնորհաւորելու ազգային մեծ յորելե-
նական տօնը: Նախանդամ Կ. Յակոբ
ք. Պաշվանքեանին հողեր կառավա-
րութեան մէջ չ'գտնելով (Կ. Պաշվան-
քեան զիտ չէր վերադարձել թափորից),
Գաւառապետն ու օգնականը թողին
իրենց այցետուները:

Լ Ի Ն Տ Ո Ի

Ա. Լ. ԳՍԱԼ. ԳՐԱՊՈՒ.

Հոկտեմբերի 17-ին Քաղաքային
պետական դպրոցի շէնքի մէջ կայա-
ցաւ գոհացողական մաղթանք Նորին
կայսերական Բարձրութիւն Թագա-
ժառանգ Ալէքսէյ Նիկոլաւնի արեւ-
շատութեան համար:

Ներկայ էին նոյն դպրոցի աշա-
կերտների հետ նաև քաղաքի հաշուով
պահուող չորս տարրական դպրոցների
և կար ու ձևի դպրոցի աշակերտ-աշ-
ակերտուհիները, ուսուցչական խմբերը
այլ և քաղաքապետի Կ. Կամարական,
վարչութեան անդամ Ա. Ամիրեան,
Երևանեան նահանգի ժողովրդական
դպրոցների վերատեսուչ Վասիլև:

Հոկտեմբերի 18-ին սբ. Փրկիչ ե-
կեղեցում, հողեր իշխանութեան կար-
գապրութեամբ, կատարեց գոհացող-
ական մաղթանք:

Եկեղեցի էին բերւած հայոց եկե-
ղեցական-ծխական չորս դպրոցների
բոլոր աշակերտ-աշակերտուհիները
վարչական խմբերի առաջնորդութեամբ:
Մաղթանքից յետոյ դպրոցական պա-
րապմունքներն ընդհատեցին:

Ամսիս 19-ին գոհացողական մաղ-
թանք կատարեց նաև առևտրական
դպրոցում ցերեկւայ 12 ժամին, որից
յետոյ պարապմունքները դադարեցրին:

Էջմիածին. ամսիս 16-ին էջման
տաճարում եպիսկոպոսական աստիճան
է ստացել Տաճկահայաստանի Բալուէ
փիճակի առաջնորդ Եզնիկ ժայրագոյն
վարդապետ Գալփակչեան:

Ամսիս 16-ին, քաղաքային ինքնաւ-
120-րդ յօդ. համաձայն դումայի՝ նա-
խագահող է ընտրել իրաւասու բժիշկ
Ն. Տէր-Իսահակեան:

Գումայի նոյն նիստին որոշել է
քաղաքային հիւանդանոցին կից հիմնել
Գ. Մանղալեանի անուան անկեկանոց՝
հինգ մահակալով: Քաղաքն ստանալու
է Գ. Մանղալեանի կտակած 40 հա-
զարի $1^{\circ} 15' 0''$ - ը 2,000 բլուրի, որով
պէտք է պահել անկեկանոցը, այլ և
600 բլուրի միանալով սկզբնական ծախ-
սերի և կահաւորման համար: Գ. Ման-
ղալեանի մահից յետոյ 40 հազար
բլուրին անցնելու է քաղաքին և պահ
է տրւելու քաղաքին հասարակական
բանկը: